

KRYSTYNA KALLAS

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Instytut Języka Polskiego

O formantach infiksalnych w polskim słowotwórstwie synchronicznym

Słowa klucze: formant, infiks, intermorf, polskie derywaty ekspresywne.

Wprowadzenie

Pojęcie formantu infiksального do polskiego słowotwórstwa synchronicznego wprowadziła Alicja Nagórko (1998: 179)¹. Stwierdziła, że infiks to „rzadki typ afiksów »wstawnych«, umieszczanych wewnątrz innych morfemów”. Dopatruje się ich w intensiwach przymiotnikowych, mianowicie *’-ut-* w *słodzi-ut-ki*, *-uś-* w *cieni-uś-ki* i *-eń-* w *mal-uteńki* i *biel-usieńki*. Poza tym za infiks można jej zdaniem uznać *-eń-* w rzeczownikach typu *cór-eń-ka*. Autorka dodaje, że powyższe części „wnoszą informację o dużym natężeniu cechy nazwanej przez podstawowy przymiotnik” i właśnie to różni infiksy od konektywów, które są semantycznie puste, ich funkcja jest czysto spajająca. W późniejszych tekstach A. Nagórko (2003: 196 i 223–224) pisze, że intensiwa zawierają składnik oceny ‘bardzo’. Wyspecjalizowanymi środkami słowotwórczymi wyrażającymi ten składnik są infiksy. Są one jedynymi afiksami o jednoznacznie pozytywnej ekspresji, wyrażają emfazę.

W prezentowanym artykule zamierzam przedyskutować i doprecyzować koncepcję formantu infiksального. Przyjmuję następującą definicję: za infiksალ-

¹ W polskim słowotwórstwie historycznym występuje pojęcie infiksu nosowego.

ny uważam taki formant, który zajmuje pozycję linearną wewnątrz tematu słowotwórczego derywatu, jak np. *króć-ut-ki* ← *krótki*, *króciut-eń-ki* ← *króciutki* i *mat-eń-ka* ← *matka*, *babul-eń-ka* ← *babulka*.

W funkcji formantów infiksalnych występują niektóre intermorfy². Pojęcie intermorfu należy do aparatu morfotaktyki, opracowanej przez Krystynę Kowalik (1984: 513–545). W moich rozważaniach korzystam również z dwu innych monografii tejże autorki, mianowicie z pracy poświęconej budowie morfologicznej przymiotników (1977) i ich strukturze morfonologicznej (1997), a także z artykułu opisującego morfotaktykę tematów rzeczownikowych (1979). Z punktu widzenia morfotaktycznego infiks usytuowany jest przed ostatnim sufiksem wyrazu.

Przedmiotem analizy są te przymiotnikowe i rzeczownikowe derywaty ekspresywne, które można interpretować jako powstałe w drodze infiksacji. Materiał do analizy czerpię z 1. i 2. tomu „Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego” (dalej SGS) pod. red. H. Jadackiej (2001), dodatkowo przymiotniki wypisuję z monografii K. Kowalik (1977), a rzeczowniki z monografii R. Grzegorzczukowej i J. Puzyniny „Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime” (1979).

„Słownik gwiazd słowotwórczych” jest źródłem materiału wstępnie zinterpretowanego, to znaczy ustalono w nim podstawę słowotwórczą, a w derywacie wyodrębniono formant. Za SGS przejmuję też pewne konwencje zapisu. Oto one: zapis wersalikami wyrazu niemotywowanego, stanowiącego centrum gniazda, zaznaczanie za pomocą rombu <> ucięć, a także sposób zapisu spółgłosek palatalnych bądź spalatalizowanych na granicy tematu i formantu: zamiast *i* niesylabiczego znak diakrytyczny, np. *głup'-utki*, *króć-utki*.

We wstępie do SGS, podobnie jak w opracowaniach słowotwórstwa opisowego, nie ma wzmianki o infiksach, jednak podział niektórych derywatów wskazuje na to, że za formant uważa się afiks usytuowany wewnątrz tematu słowotwórczego, np. *ryb-eń-ka*, *bliziut-eń-ki*. Moim zadaniem jest także dyskusja nad zaprezentowaną w SGS interpretacją i propozycja pewnych zmian w tym zakresie.

² W związku z tym omawiane tu formanty można też nazwać intermorfowymi.

1. Przegląd formantów infiksalnych

1.1. Formanty przymiotnikowe

Jak wspomniałam wyżej, A. Nagórko wymienia trzy infiksy: *-ut-*, *-uś-* i *-eń-*, natomiast w SGS wyodrębnia się dwa: *-eń-* i *-ecz-*. Uważam, że definicję przymiotnikowego formantu infiksального spełniają dwa *-eń-* i *-ut-*, zatem najpierw je omówię, a następnie uzasadnię, dlaczego nie zaliczam do nich ani cząstki *-uś-*, ani *-ecz-*.

Formant infiksalny *-ut-* występuje tylko na pierwszym takcie i tylko w derywatach utworzonych od podstaw słowotwórczych niemotywowanych (w rozumieniu słowotwórstwa synchronicznego) zakończonych sufiksem *-ki*, np. *cień-ut-ki* ← *CIENKI*; *gładź-ut-ki* ← *GŁADKI*; *mięć-ut-ki* ← *MIĘKKI*. Natomiast na dalszych taktach tychże łańcuchów słowotwórczych występuje też intermorf *-ut-*, ale już nie w funkcji formantu, jest on składnikiem tematu słowotwórczego, np. *CIENKI* → *cień-ut-ki* → *cieniut-eń-ki*. Od przymiotników niezawierających *-ki*, bezsufiksalnych lub z sufiksami innymi niż *-ki*, tworzy się na pierwszym takcie derywaty ekspresywne za pomocą formantu sufiksального *-utki*, np. *CICHY* → *cich-utki*; *ŁADNY* → *ładń-utki*; *kragl-utki*; *różow'-utki*. Podsumowując, intermorf *-ut-* na pierwszym takcie pełni funkcję formantu infiksального lub składnika formantu sufiksального, a na dalszych taktach wchodzi w skład tematu słowotwórczego.

Derywaty w SGS typu *cieniutki* (tj. od przymiotników zakończonych sufiksem *-ki*), interpretowane są tradycyjnie – jako ujemno-sufiksalne, tj. *cień<>-utki*³.

Formant infiksalny *-eń-* występuje na drugim takcie w kontekście *-ut-eń-ki*, np. *cieniut-eń-ki* i *cichut-eń-ki*. W pierwszym przykładzie infiks usytuowany jest między formantem z pierwszego taktu *-ut-* a sufiksem *-ki* wchodzącym w skład podstawy słowotwórczej. W drugim przykładzie infiks *-eń-* rozbija formant z pierwszego taktu *-utki*. Formant *-eń-* występuje też na trzecim takcie w kontekście *-uś-eń-ki*, np. *CIENKI* → *cień<>-usi* → *cieniuś-ki* → *cieniuś-eń-ki*; *MAŁY* → *mal-usi* → *maluś-ki* → *maluś-eń-ki*. Formant *-eń-* zajmuje tu pozycję linearną między formantem z pierwszego taktu *-uś-* a formatem z drugiego taktu *-ki*. Taka sama interpretacja formantu *-eń-* zawarta jest w SGS. Oprócz

³ W SGS zauważyłam jedno odstępstwo od tej zasady, tj. zapis *rzadz-ut-ki*.

formantu infiksального *-eń-* występuje też formant sufiksalny *-eńki*, por. *mil-eńki*, *mal-eńki*, *star-eńki*.

Natomiast cząstki *-uś-* nie uważam za infiks, tylko za sufiks⁴. Nie jest ona intermorfem w świetle ustaleń K. Kowalik, która pisze: intermorf to „element znajdujący się między rdzeniem a sufiksem właściwym, nieidentyfikowalny funkcjonalnie lub formalnie z żadnym sufiksem słowotwórczym” (1999: 586). Cząstkę *-uś-* identyfikuję z sufiksem *-usi*, por. *cień-usi*, *biel-usi*, *drobń-usi*, *łagodń-usi*. Derywat *cien'<>-usi* powstaje więc w drodze derywacji ujemno-sufiksальной, a *cieniuś-ki* w drodze sufiksacji. Na drugim i trzecim takcie segment *-uś-* wchodzi w skład tematu słowotwórczego.

Faktem jest jednak, że w SGS w wielu łańcuchach brakuje ogniwa – przymiotnika z formantem *-usi*, por. np. *CICHY* → *cich-uśki*; *SŁODKI* → *słodź-uśki*. Oczywiście dzieje się tak dlatego, że odpowiednie przymiotniki z formantem *-usi* nie są używane lub są rzadko używane. K. Kowalik (1977: 173) notuje, że wprawdzie „Słownik języka polskiego” Doroszewskiego podaje tylko 11 przymiotników, ale „istnieje możliwość tworzenia większej liczby takich formacji”. Moim zdaniem potencjalnie istnieją *cichusi*, *słodziusi*, *slabiusi* i wiele innych⁵. Należy więc w odpowiednich łańcuchach uwzględnić brakujące ogniwo, np. *CICHY* → *cich-usi* → *cichuś-ki*; *SŁODKI* → *słodź<>-usi* → *słodziuś-ki*.

W SGS wyodrębniono również jako formant infiksalny cząstkę *-ecz-*. Oto przykładowe zapisy: w kontekście *-ut-ecz-ki*, np. *cichut-ecz-ki*, *króciut-ecz-ki*, *prościut-ecz-ki* i w kontekście *-eń-ecz-ki*, np. *maleń-ecz-ki*, *maluteń-ecz-ki*, *malusień-ecz-ki*, *malusień-ecz-ki*.

Uważam, że w tego typu derywatach dochodzi do reduplikacji sufiksu $-k_I$ ⁶, a tym samym na ostatnim takcie występuje formant sufiksalny *-ki*. Przykładowe łańcuchy przedstawiają się następująco, najpierw dwutaktowe: *CICHY* → *cich-utki* → *cichutecz-ki*; *KRÓTKI 2.* → *króc-ut-ki 2.* → *króciutecz-ki*; *MAŁY 1.* → *mal-eńki* → *maleniecz-ki*; łańcuch trzytaktowy: *MAŁY 1.* → *mal-utki* → *malut-eńki* → *maluteniecz-ki*; łańcuchy czterotaktowe: *MAŁY 1.* → *mal-usi* → *ma-*

⁴ Warto zwrócić uwagę na formant sufiksalny *-uchny*, np. *mal-uchny*, *cień<>-uchny* ← *CIENKI*. Formant ten składa się z intermorfu *-uch-* i sufiksu *-ny*. W strukturze przymiotników intermorf *-uch-* nigdy samodzielnie nie pełni funkcji formantu.

⁵ Za najmniej prawdopodobne uważam formacje *rodzoniusi*, *gotowiusi*, *pijaniusi*.

⁶ K. Kowalik (1977: 177–178) objaśnia: „Gdy [sufiks $-k_I$] łączy się z podstawami zawierającymi w wygłosie sufiks $-k_I$, powoduje 1) wokalizację samogłoski ruchomej, 2) palatalizację *k* → *č*”.

luś-ki → *maluś-eń-ki* → *malusieniecz-ki*; *BIAŁY 1.* → *biel-usi* → *bieluś-ki* → *bieluś-eń-ki* → *bielusieniecz-ki*.

Zarówno intermorfy *-ut-* i *-eń-*, jak i sufiksy *-usi* i *-uni* pełnią funkcję ekspresywną (por. Kreja 2002: 279–280, a także Kowalik 1999: 606). Moim zdaniem również reduplikacja sufiksu *-ki* pełni funkcję ekspresywną⁷.

1.2. Formanty rzeczownikowe

Jak pisałam wyżej, A. Nagórko uważa, że można traktować jako infiks rzeczownikowy cząstkę *-eń-*. W SGS, sądząc po sposobie zapisu, jako formanty infiksalne bywają traktowane cząstki *-eń-*, *-usz-* i *-uł-*, a raz też *-qt-* w derywacie *kawal-qt-ek*⁸.

Formant *-eń-* występuje przed sufiksem *-ka* na pierwszym, drugim i trzecim taktie: *CIOTKA* → *ciot-eń-ka*, *CHATA* → *chat-ka* → *chat-eń-ka*, *CIOTKA* → *ciot<>-ula* → *ciotul-ka* → *ciotul-eń-ka*. W ostatnim przykładzie formant *-eń-* zajmuje pozycję linearną między formantem *-ula* z pierwszego taktu a formantem *-ka* z drugiego taktu. Intermorf *-eń-* może być też składnikiem formantu sufiksального *-eńka*, por. *zorz-eńka* ← *ZORZA*, *Ol-eńka* ← *Ol*⁹.

Formant infiksalny *-usz-* występuje przed sufiksami *-ek*, *-ka* i *-ko*: *kwiat-usz-ek* ← *kwiatek*, *pącz-usz-ek* ← *pączek*, *kloc-usz-ek* ← *KLOCEK*¹⁰, *brycz-usz-ka* ← *BRYCZKA*, *kacz-usz-ka* ← *KACZKA*, *pacz-usz-ka* ← *paczka*, *jabl-usz-ko* ← *jablko*, *cac-usz-ko* ← *cacko*. Mamy też formant *-uszek* w *pal<>-uszek* ← *PALEC*, *-uszka* w *czarn-uszka* i *-uszko* w *serd-uszko*.

W niektórych derywatach zakończenie *-uszek*, *-uszka* pozwala uniknąć niewygodnego zbiegu dwóch *-č-* lub *-c-* i *-č-*, por. nieużywane **pączeczek*, **plac-*

⁷ W SGS słusznie nie wyodrębniono rzeczownikowego formantu infiksального *-ecz-*, choć sytuacja jest analogiczna, tzn. dochodzi do reduplikacji sufiksów *-k-*, np. *kwiatek* → *kwiatecz-ek*, *malpka* → *malpecz-ka* (ale *kum-eczka*), *slonko* → *slonecz-ko* (ale *miast-eczko*). W SGS zauważyłam pomyłki. Chodzi o zapisy: *JAJO 1.* → *jaj-ko 1.* → *jaj-ecz-ko* zamiast *jajecz-ko*, *jam-ecz-ka*, *jaskół-ecz-ka*.

⁸ Poza tym w SGS afiks *-qt-* został raz omyłkowo zinterpretowany jako formant infiksalny, por. zapis: *OKO 1.* → *ocz-ko* → *ocz-qt-ko*. Moim zdaniem łańcuch należałoby zapisać następująco: *OKO 1.* → *ocz-ęta* → *oczqt-ko*.

⁹ Mamy też formant *-eńko*, por. *cud-eńko*, a R. Grzegorzyczkova i J. Puzynina (1979: 177) odnotowują też *-eniek*: *tat-eniek*.

¹⁰ W SGS brak konsekwencji, gdyż pojawiają się zapisy: *kloc<>-uszek*, *kiec<>-uszka* ← *KIECKA*.

czek, **kaczezcza*. W innych gniazdach są pary *kwiateczek* i *kwiatuszek*, *wianeczek* i *wianuszek*, *dzieweczka* i *dziewuszka*¹¹.

Redaktorzy SGS w dwu rzeczownikach wyodrębnili formant infiksalny *-ul-*: *becz-ul-ka* i *rzecz-ul-ka*. Częstkę *-ul-* można by zidentyfikować z sufiksem *-ula*, np. *bajd-ula* ← *bajdy* (zob. Grzegorzczkova, Puzynina 1979: 224), por. też *ŚNIEG* ← *śnieg-ula* ← *śniegul-ka* (SGS). Przeciw analogicznej interpretacji przemawia brak rzeczowników **beczula*, **rzeczula*. W związku z tym należało by interpretować derywat *rzecz-ulka* jako sufiksalny i derywat *becz<>-ulka* ← *BECZKA* jako ujemno-sufiksalny, analogicznie do *deszcz-ulka* ← *DESKA* (por. Grzegorzczkova, Puzynia 1979: 133).

Podobnie nie wyodrębniam formantu infiksalnego *-ul-* ze względu na formanty sufiksalne *-ulo* i *-ula*. Oto interpretacja wybranych derywatów męskich: *TATA* → *tat-ulo* → *tatul-ek*, *MAŻ* → *męż-ulo* → *mężul-ek*, *KSIĄDZ* → *księż-ulo* → *księżul-ek* i derywaty żeńskie: *MATKA* → *mat<>-ula* → *matul-ka*, *DAMA* → *dam-ula* → *damul-ka*. Niektóre derywaty interpretuję jako utworzone za pomocą formantów *-ulek* i *-ulka*: *KOT* → *kot-ulek* i *BRYCZKA* → *brycz<>-ulka*.

Trzy derywaty dopuszczająby interpretację infiksálną z formantem *-asz-* *wuj-asz-ek* ← *WUJEK*, *stryj-asz-ek*, *kij-asz-ek*. Inaczej zinterpretujemy derywaty: sufiksalny *złodziej-aszek*, i ujemno-sufiksalny *Niem'<>-aszek*.

W rezultacie proponowałabym ograniczyć rzeczownikowe formanty infiksalne do dwóch: *-eń-* i *-usz-*.

Rzeczowniki sufiksalne zawarte w monografii R. Grzegorzczkovej i J. Puzyniny (1979) oraz w SGS należałoby szczegółowo przeanalizować z punktu widzenia możliwości interpretacji interfiksálnej (por. np. *figurynka* ← *figurka*, *śnieżynka* → *śnieżka*).

2. Pozycja linearna infiksów a takty derywacyjne

Formanty infiksálne usytuowane są zawsze przed ostatnim sufiksem *-k-* (czasem podwojonym). A więc sufiks *-k-* stanowi dla infiksów prawostronny kontekst. Ważny jest też kontekst lewostronny.

Przymiotnikowy formant *-ut-* występuje na pierwszym taktie po rdzeniu (*cień-ut-ki*). Przymiotnikowy formant *-eń-* na drugim taktie zajmuje pozycję po

¹¹ Pisał o tym B. Kreja (1969: 87 i 108) i R. Grzegorzczkova, J. Puzynina (1979: 117). Podobnie wytłumaczyć można *rzeczulkę* zamiast **rzeczczkę* i *beculkę* zamiast **beczczkę*.

formancie z pierwszego taktu (*cieniut-eń-ki*)¹² albo wewnątrz formantu z pierwszego taktu (*CICHY* → *cich-utki* → *cichut-eń-ki*), a na trzecim takcie usytuowany jest między formantem z pierwszego taktu a formantem z drugiego taktu (*CIENKI* → *cień<>-usi* → *cieniś-ki* → *cieniś-eń-ki*).

Rzeczownikowe formanty infiksalne występują na pierwszym i drugim takcie po rdzeniu, z tym, że na drugim takcie przed formantem z pierwszego taktu (*ryb-eń-ka*, *kwiat-usz-ek*), a na trzecim takcie sytuują się między formantem z pierwszego taktu a formantem z drugiego taktu (*BABA* → *bab-ula* → *babul-ka* → *babul-eń-ka*).

Jak widać, pozycja linearna formantów infiksalnych, a przez to i innych afiksów nie jest skorelowana z taktem derywacyjnym, co jest konsekwencją faktu, że infiks usytuowany jest wewnątrz tematu słowotwórczego.

Przeprowadzone analizy pokazują, że formanty infiksalne pojawiają się na pierwszym, drugim i trzecim takcie derywacyjnym. Ponieważ końcowy sufix *-k-* może być podwojony, łańcuchy maksymalnie bywają czterotaktowe, jak np. przymiotnik *cień-uś-eń-ecz-ki* i rzeczownik *bab-ul-eń-ecz-ka* (nienotowane w SGS, ale chyba możliwe).

3. Ograniczenie dystrybucyjne infiksów

Infiksacja zwiększa aktywność słowotwórczą rzeczowników i przymiotników zakończonych sufiksem *-k-*. Powstaje pytanie: dlaczego infiksacja ograniczona jest do pozycji przed sufiksem *-k-*? Przyjrzyjmy się najpierw przymiotnikom. Sufiks *-ki* nie przyłącza sufiksów ekspresywnych *-utki*, *-usi*, *-uni*, *-uchny* (por. **cień-utki*, **cień-usi*, **cień-uni*, **cień-uchny*)¹³. Zapotrzebowanie na derywaty ekspresywne realizowane jest na dwa sposoby, po pierwsze, przez infiksację, a po drugie – przez ucięcie *-ki* i dodanie sufiksów ekspresywnych, np. *cień<>-usi*, *cień<>-uchny*, rzadkie *śłodź<>-uni*. Sytuacja powtarza się na drugim i trzecim takcie, a dotyczy wszystkich przymiotników zakończonych na *-utki* i *-uśki*, to znaczy możliwe jest tylko wstawienie infiksu *-eń-* przed *-ki*. Sufiks *-ki* (czasem podwojony) zajmuje obligatoryjnie końcową pozycję, jednak te derywaty przymiotnikowe nie zamykają łańcuchów słowotwórczych, a to dzięki infiksacji.

¹² W tym wypadku na dwóch kolejnych taktach występują formanty infiksalne.

¹³ Wyjątkiem jest przymiotnik *SZYBKİ*, który tworzy derywat *szybć-utki* i dalsze ekspresywne.

Również rzeczowniki dopuszczają infiksację tylko przed sufiksami *-ek*, *-ka*, *-ko*. Zwróćmy na początku uwagę, że derywaty hipokorystyczne tworzy się różnymi sposobami. Tytułem przykładu od rzeczowników zakończonych sufiksem *-ka* tworzy się: derywaty powstałe przez reduplikację *-ka*, np. *córeczka*, *wiosieczka*, *czapeczka*, *wódeczka*; derywaty ujemno-sufiksalne, np. *cór<>-usia*, *cór<>-unia*, *cór<>-uchna*, *ciot<>-ula*; derywaty infiksalne, np. *cór-eń-ka*, *kacz-usz-ka*; derywaty alternacyjne, np. *córcia*, *babcia*. Derywacja sufiksalna ma ograniczony zakres. Do sufiksu *-ka* dodajemy w zasadzie tylko dwa sufiksy ekspresywne: *-ysko*, np. *matcz-ysko*, *czapcz-ysko* i *-yna*, np. *wioszcz-yna*, *czapcz-yna* (rzadkie *-ątko*: *czapczątko*)¹⁴.

Do sufiksu *-ka* nie można jednak dodawać sufiksów hipokorystycznych: *-uchna*, *-usia*, *-unia*, *-ula*. Derywaty z sufiksem *-ka* (*-eczka*) w zasadzie zamykają łańcuch słowotwórczy, por. *babuś-ka*, *babul-ka*, *babuń-ka*, *babulin-ka*, *ko-biecin-ka*, *ptaszyn-ka*.

Sumując, w derywacji rzeczownikowej zakres infiksacji jest niewielki, ponieważ funkcjonuje kilka innych technik derywacyjnych.

4. Próba oceny interpretacji infiksalnej

Na wstępie zauważę, że interpretowanie derywatów jako kolejnych ogniw łańcucha słowotwórczego jest niewątpliwie korzystne. Na następujących po sobie taktach łańcucha dodaje się kolejne formanty. W ten sposób struktura formalna derywatu jest skorelowana ze strukturą semantyczną, ponieważ kolejność taktów odzwierciedla intensyfikację cechy. Najlepiej ilustrują to łańcuchy przymiotnikowe.

Zjawiska słowotwórcze, jak wiadomo, są mało regularne, więc ich opis jest niejednolity. Interpretacja słowotwórcza analizowanych ekspresywizmów dopuszcza pewną swobodę. Sprowadza się ona do dwóch kwestii. Po pierwsze, dotyczy to wyboru podstawy słowotwórczej, chodzi więc o relacje motywacyjne w obrębie gniazda¹⁵. W SGS mamy trzy rodzaje następujących łańcuchów,

¹⁴ Derywaty typu *kaczątko* powstają w następujący sposób: *KACZKA* → *kacz-ęta* → *kacząt-ko*.

¹⁵ Zagadnienie motywacji jest bardzo skomplikowane, o czym świadczą choćby rozważania nad wielomotywacyjnością, motywacją bezpośrednią i pośrednią, główną i towarzyszącą, zob. R. Grzegorzyczkova i J. Puzynina (1979: 41–48 i 1999: 385–387, zob. też s. 362–363). Na użytek słowotwórstwa gniazdowego kryteria opisu relacji motywacyjnych sformułowała H. Jadacka (1987), przedruk (2003: 29–40).

mianowicie *MAŁY* → *mal-usi* → *maluś-ki*; *CICHY* → *cich-uśki* → *cichuś-eńki*; *CIEMNY* → *ciemń-uśieńki*, a także dwa rodzaje następujących łańcuchów: *PEWNY 1.* → *pewń-utki* → *pewniut-eńki*, ale *PODOBNY 1.* → *podobń-uteńki*. Także niejednakowo bywają interpretowane w SGS derywaty w łańcuchach rzeczownikowych, np. *MAŻ* → *męż-ulo* → *mężul-ek*, ale *TATA* → *tat-ulek*, *CIOTKA* → *ciot<>-ucha* → *ciotuch-na*, ale *MATKA* → *mat<>-uchna*. Łańcuchy nie są proporcjonalne, bo w niektórych z nich brakuje ogniów, zapewne dlatego, że odpowiednie rzeczownikowe i przymiotnikowe derywaty są formacjami potencjalnymi. Podejście redaktorów do tego typu formacji decyduje o długości łańcuchów. Po drugie, przyjmując dla danego derywatu jedną podstawę słowotwórczą, można wybrać dwie techniki derywacyjne (infiksálną albo ujemno-sufiksálną). W rezultacie mamy różne formanty, a intermorfy występują w strukturze derywatów w różnej funkcji.

Różne derywaty w obrębie jednego gniazda są różnie interpretowane. A więc jeśli przyjmujemy interpretację infiksálną to mamy np. *cień-ut-ki*, ale *cień <>-usi* i *cień<>uchny*, a jeśli przyjmujemy interpretację SGS, to mamy *cień<>-utki*, ale *cieniut-eńki*. Różnorodność derywatów powoduje, że w pełni jednolity opis jest nieosiągalny. Uważam jednak, że skoro w SGS wyodrębniono infiks *-eń-*, to należałoby wyróżnić również infiks *-ut-*.

W artykule rozważałam nową interpretację znanych faktów, powstaje więc pytanie o ocenę jej przydatności. Wiadomo, że należy wybierać rozwiązania obejmujące jak największą liczbę derywatów, ponieważ pokazuje to regularność zjawisk i prowadzi ku prostszemu systemowi derywacyjnemu. Nie sędzę, by wprowadzenie nowego typu formantów i nowej techniki derywacyjnej czyniło opis bardziej ekonomicznym. Z drugiej strony wydaje się, że zastosowanie interpretacji infiksálnej do stosunkowo niewielkiej grupy derywatów przymiotnikowych i rzeczownikowych (zakończonych na *-k-*) sprawia, że opis staje się dokładniejszy. Sędzę, że interpretacja infiksálna jest naturalniejsza, bardziej zgodna z intuicją użytkowników polszczyzny, ponieważ – stosując terminologię H. Wróbla (2001: 174–175) – stwierdzamy, że formant ujemno-dodatni (ujemno-sufiksálny) zastąpiony został przez formant dodatni (infiksálny).

Bibliografia

- BOGUSŁAWSKI A., 1991, Polski sufiks *-utki*, *Poradnik Językowy*, z. 5–6, s. 174–179.
GRZEGORCZYKOWA R., PUZYNINA J., 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksálne rodzime*, Warszawa: PWN.

- GRZEGORCZYKOWA R., PUZYNYNA J., 1999, Problemy ogólne słowotwórstwa; Rzeczownik, w: R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, wydanie trzecie, poprawione, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 361–388, 389–468.
- JADACKA H., 1987, Zagadnienie motywacji słowotwórczej w opisie gniazdowym, *Po-radnik Językowy*, s. 576–584, przedruk w: M. Skarżyński (red.), 2003, *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia. Metoda. Zastosowania*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 29–40.
- JADACKA H. (red.), 2001, *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 1: T. Vogelgesang, *Gniazda odprzymiotnikowe*, Wstęp i red. H. Jadacka, t. 2: H. Jadacka, M. Bondkowska, I. Burkacka, E. Grabska-Moyle, T. Karpowicz, *Gniazda odrzeczownikowe*, Kraków: Universitas.
- JANUS E., 1986, Z zagadnień ekspresywów przymiotnikowych (na materiale polskim i rosyjskim), w: T. Dobrzyńska (red.), *Teoria tekstu. Zbiór studiów*, Wrocław: Ossolineum, s. 99–116.
- KALLAS K., 1999, Przymiotnik, w: R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, wydanie trzecie, poprawione, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 469–523.
- KOWALIK K., 1977, *Budowa morfologiczna przymiotników polskich*, Wrocław: Ossolineum.
- KOWALIK K., 1979, Z morfotaktyki tematów rzeczownikowych współczesnego języka polskiego, *Polonica V*, s. 25–57.
- KOWALIK K., 1997, *Struktura morfonologiczna współczesnej polszczyzny*, Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- KOWALIK K., 1999, Morfotaktyka, w: R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 585–618.
- KREJA B., 1969, *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k-, -isko i -ina*, Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- KREJA B., 2002, O przymiotnikach ekspresywnych na *-utki* (częściowo też *-uški*) w języku polskim, w: tegoż, *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 189–199.
- NAGÓRKO A., 1998, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- NAGÓRKO A., 2003, Tendencje w sferze pragmatyczno-stylistycznej; Różnicowanie i unifikacja środków słowotwórczych w służbie pragmatyki, w: I. Ohnheiser (red.), *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Słowotwórstwo / Nominacja*, Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 189–197 i 217–233.
- SGS – zob. Jadacka H., 2001.

WRÓBEL H., 2001, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków: Spółka Wydawnicza „Od nowa”.

Infixation Formatives in Polish Synchronic Word Formation

(summary)

Infixation formatives are situated within derivational stems. Expressive adjectives are constructed with infixes *-ut-* (*cień-ut-ki*) and *-eń-* (*cieniut-eń-ki*), while nouns with *-eń-* (*cór-eń-ka*) and *-usz-* (*kwiat-usz-ek*), respectively. Infixes are situated only before *-k-*. In adjectival derivatives the suffix *-k-* always comes last, however, these derivatives do not terminate the derivational chain, since infixation is possible (*mal-ut-eń-ki*). In nominal derivatives, linking expressive suffixes with *-k-* is very limited (*matcz-ysko*, *wioszcz-yna*). Infix derivatives are not numerous, however, there exist other derivational techniques.

This article presents a new interpretation of previously known facts. Though this interpretation does not make the description more economical, it is perhaps more in accordance with intuitions, more natural, which is because a derivation involving mere adding of an infix is less complicated than reduction combined with adding a new suffix.

The text also discusses the proposals found in *Słownik gniazd słowotwórczych* (*Dictionary of derivational families*) and suggests some improvements.